

Okolinski poticaji dječjem jezičnom razvoju

Bubalo, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:843938>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

VALENTINA BUBALO

DIPLOMSKI RAD

OKOLINSKI POTICAJI DJEČJEMU JEZIČNOM RAZVOJU

Zagreb, rujan, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Valentina Bubalo

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Okolinski poticaji dječjem jezičnom razvoju

Mentorica: doc. dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, rujan, 2021.

SAŽETAK

Jezik je osnovni komunikacijski sustav koji se koristi za međusobnu komunikaciju i razmjenu sadržaja, a govor je zvučno sredstvo za ostvarenje te komunikacije, odnosno jezika. Najintenzivniji razvoj govora i jezika događa se u prve tri godine djetetova života. Poznato je kako komunikacija okoline s djetetom počinje već u majčinoj utrobi. Govorno-jezični razvoj proces je koji karakteriziraju određeni razvojni uzorci koji se pojavljuju u određenim razdobljima. Proces nije isti za svu djecu nego je individualiziran, no ipak u svaka zdrava djeteta prolazi određenim i predvidivim fazama razvoja. Spomenuti se razvoj objašnjava različitim metodološkim pristupima i mnogim teorijama, kao što su biheviorizam, nativizam, kognitivizam, pragmatizam... Nijedna od njih ne može pojedinačno objasniti zakonitosti jezičnoga razvoja jer na nj djeluju brojni unutarnji (biološki, genetski) kao i vanjski (okolinski) čimbenici. Među okolinskim čimbenicima, pa i okolinskim mogućnostima poticanja dječjega jezičnog razvoja, svakako presudnu ulogu imaju roditelji i odgojitelji. Oni djeci trebaju biti sugovornici i poticatelji njihovih jezičnih sposobnosti. Mediji također igraju važnu ulogu u poticanju jezično-govornog razvoja djece. Kvalitetni crtani filmovi, televizijske emisije, videoigre i računalne igre mogu prenositi znanja i pozitivno djelovati na razvoj. Jezične igre također pridonose poticanju djetetovih sposobnosti slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. Brojne su okolnosti u kojima se djecu može i treba motivirati i poticati na razgovor i razmišljanje o različitim temama, na odgovaranje na pitanja, na razgovor o sebi i slično. Igra je također jako bitna jer dijete igrom najprirodnije spoznaje svijet. Djeca u emocionalno zdravoj sredini, u ozračju ljubavi i razumijevanja, lakše razvijaju svoje potencijale i uz okolinske poticaje lakše usvajaju govor. U ovome radu detaljnije se opisuju mogućnosti poticanja dječjega jezičnoga razvoja promišljenim djelovanjem okoline kao što su roditelji, odgojitelji, vršnjaci, mediji.

Ključne riječi: govor, jezik, okolinski poticaji dječjem jezičnom razvoju

SUMMARY

Language is a basic communication system used to communicate with each other and exchange meaning. Language enables sound communication, ie the formation of speech, which is a sound means for the realization of language. The most intensive development of speech and language occurs in the first three years of a child's life. It is known that the communication of the environment with the child begins in the mother's womb. Speech-language development is a process characterized by certain developmental patterns that appear in certain periods. The process is not the same for all children but is individualized. The mentioned development was tried to be explained by different methodological approaches and theories such as behaviorism, nativism, cognitivism, pragmatism. No theory could fully explain this phenomenon. The child's language development is influenced by many environmental stimuli. Parents and educators should be children's interlocutors and promoters of children's language opportunities. The media also play an important role in encouraging children's language development. Quality cartoons, television shows, video games and computer games can transfer knowledge and have a positive effect on development. Language games also contribute to fostering a child's ability to listen, speak, read and write. Also, children should be motivated and encouraged to talk and think about different topics, answer questions, talk about themselves and the like. Play is also very important because the child learns about the world in the most natural way through play. Children in an emotionally healthy environment, in an atmosphere of love and understanding find it easier to develop their potential and, with environmental stimuli, learn speech more easily.

Key words: speech, language, environmental stimuli for children's language development

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. GOVORNO-JEZIČNI RAZVOJ KOD DJECE.....	3
2.1 Odnos govora i jezika	3
2.2 Faze govorno-jezičnog razvoja djece predškolske dobi	4
2.3 Teorije govorno-jezičnog razvoja.....	6
3. POTICANJE DJEČJEGA JEZIČNOG RAZVOJA	9
3.1 Uloga roditelja u poticanju dječjega govorno-jezičnog razvoja	10
3.2 Uloga odgojitelja u poticanju dječjega govorno-jezičnog razvoja	11
3.3 Vršnjaci kao poticaj djetetovu govorno-jezičnom razvoju.....	13
4. IZABRANE MOGUĆNOSTI POTICANJA DJEČJEGA JEZIČNOG RAZVOJA... 14	
4.1 Artikluacijska gimnastika	14
4.2 Slikovnice	15
4.3 Jezične igre	18
4.4 Malešnice.....	19
4.5 Digitalni mediji.....	19
4.6 Dramski odgoj	22
4.7 Glazbeni odgoj.....	23
5. ZAKLJUČAK.....	27
Literatura.....	29

1. UVOD

Ovaj rad bavi se okolinskim poticajima u dječjem jezičnom razvoju, odnosno onim čimbenicima iz djetetove okoline koji mu omogućuju usvajanje govora te ga potiču na daljnji jezični razvoj i usavršavanje. Cilj ovog rada je prikazati govorno-jezični razvoj djeteta te najznačajnije okolinske poticaje koji utječu na nj. Govor je jedno od najvažnijih ljudskih obilježja, satkan od glasova koji omogućuje komunikaciju koja je čovjekova potreba, kojom čovjek iskazuje misli, osjećaje ili reakcije na životno okruženje i različite okolnosti. Djeca već u najranijoj dobi sudjeluju u procesu usvajanja jezika. Razvoj govora, jezika i komunikacije započinje od samog rođenja, ali na neki način i prije nego što se dijete rodi. Djeca svoju komunikaciju započinju već u maternici gdje su okružena različitim zvukovima te čuju majčin glas, što možemo nazvati prvim komunikacijskim iskustvima. Dijete osluškuje svaki majčin pokret, otkucaje srca, disanje i prilagođava se njezinu ritmu života, dok majka u isto to vrijeme osjeća svaki djetetov pokret, razgovara s njim i emocionalno se veže za njega. Mnogi stručnjaci ističu važnost predškolske dobi kao temelja razvoja djetetova govora, pisanja i čitanja. Ipak, najintenzivniji razvoj govora i jezika događa se u ranoj dobi, u prve tri godine djetetova života. Uobičajeno se taj period dijeli na dva razdoblja: predgovorno (predlingvističko) i govorno (lingvističko). Predgovorno razdoblje traje od rođenja do 9. mjeseca, a govorno razdoblje od pojave prve riječi sa značenjem, dakle od 9. do 15. mjeseca, pa do ovladavanja bazom jezične komunikacije (glasovima, riječima, značenjima, gramatikom u uporabi jezika). Prve se rečenice u djetetovu jezičnom razvoju javljaju od 18. do 24. mjeseca. Dijete tijekom odrastanja bogati vlastiti rječnik na različite načine, ali nužan preduvjet za razvoj govora je određeno iskustvo, poticaj okoline i oponašanje. U ovom radu istražit će se i analizirati najznačajniji okolinski poticaji koji pomažu djetetu u ovladavanju govorom. U prvih 7 godina života dijete oponaša svoje uzore stoga je važno komunicirati s djecom kako bi dijete razvilo govor na pravilan način. Za razvoj govora kod djeteta potreban je razvoj spoznaje te obilje komunikacijske interakcije s odraslima i vršnjacima. Također važna je i okolina u kojoj dijete odrasta i živi te interakcije koju ono ima s njom. Iako se govor velikim dijelom razvija spontano, djetetu je potrebna poticajna okolina koja će mu pružiti visokokvalitetan govor. Djeci treba pružiti prilike u kojima se mogu slobodno izražavati. To se može ostvariti razgovorom, jezičnom igrom, kada odrasli djeci čitaju, pjevaju, pričaju, slušanjem odraslih ljudi u razgovoru, samostalnim izražavanjem u monolozima, igrom, pjevanjem pjesmica i brojalica. U nastavku rada donosi se, prema

relevantnoj literaturi, detaljnije o dječjem govorno-jezičnom razvoju te o važnim okolinskim poticajima za taj razvoj.

2. GOVORNO-JEZIČNI RAZVOJ KOD DJECE

Razvoj dječjeg govora složen je proces koji se odvija pod utjecajem različitih čimbenika u kojem svako dijete ima svoj individualan proces razvoja. Govoreći o temi govorno-jezičnog razvoja potrebno je definirati temeljne pojmove, a to su govor, jezik i komunikacija. Govor je skup verbalnih i neverbalnih znakova koji djeci omogućuje komunikaciju te izražavanje misli, osjećaja, mišljenja i potreba. Riječi su temeljni simboli ljudskog govora, dok je funkcija tih simbola komunikacija (Starc, Obradović, Pleša, Profaca, Letica, 2004). Starc i suradnici (2004) slažu se u tvrdnji da se dijete rađa s određenim predispozicijama koje mu omogućuju da savlada govor, odnosno jezik. Jezik je sustav koji se sastoji od nekoliko podsustava koji se odnose na glasove, značenje, ukupnu strukturu i svakodnevnu upotrebu. Znanje jezika uključuje svladavanje svakog od ovih aspekata jezika i njihovo kombiniranje u fleksibilan komunikacijski sustav (Berk, 2015). Nijedan govornik jezični sustav ne poznaje u potpunosti jer je on veoma složen i bogat. Ljudi se koriste samo dijelom tog sustava, a sva znanja o jeziku svih ljudi čine baš taj jezik (Hržica, Peretić, 2015). Jezik ljudima omogućuje komunikaciju te omogućuje razmjenu iskustva i ideja među djecom. Djeca komunikacijom šalju informacije jedni drugima. Komunicirati znači nešto razmijeniti, podijeliti ili učiniti zajedničkim (Čerepinko, 2012). Da bi se to ostvarilo te da bi djeca lakše komunicirala, potrebni su okolinski poticaji koji utječu na djetetov govorno-jezični razvoj. Sve što je potrebno jest poticajno okruženje i okolina koja će dijete poticati i omogućavati mu da uči na sebi prihvatljiv način – okolina koja će pratiti njegove mogućnosti, želje i potrebe kako bi ono samo stvaralo i razvijalo svoj govor (Miljak, 2009).

2.1 Odnos govora i jezika

Govor i jezik dva su različita pojma, ali nerazdvojna. Duboko su povezani te čine jednu zajednicu koja omogućuje bolje razumijevanje među djecom. Govor i jezik važni su dijelovi komunikacije. Komunikacija je važna čovjekova sposobnost kojom komunicira verbalno ili neverbalno korištenjem sintaktičkih kombinacija različitih rječnika. Govor je najučinkovitiji način primanja i prenošenja informacija te predstavlja fizičko ostvarenje jezično kodirane poruke. Jednostavno rečeno, sposobnost govora odnosi se na izgovor glasova koji čine naše riječi. Također govor je stvoren skupom zvukovnih jedinica, riječima, rečenicama. Sastoji se od artikulacije, glasa i fluentnosti. Djeca se rađaju spremna i sposobna

za usvajanje jezika te imaju urođenu želju za komunikacijom iako još nemaju bogatstvo jezika. Djeci treba jezični uzor kojim će slijediti put jezičnog razvoja. Kako bi usvojili jezik i govor također postoje i okolinski poticaji koji pomažu u razvoju govora. Čitav razvoj djeteta, a posebno onaj školski, značajno ovisi i o tome koliko je dijete savladalo jezik (Matić, 1977). Jezik je uz govor vrlo važna komponenta komunikacije. Jezik je sustav znakova u određenoj ljudskoj zajednici koje čovjek upotrebljava kako bi podijelio ideje i dobio ono što želi. Ljudi govore mnogim jezicima. Jezici imaju pravila te se ostvaruju govorom kao temeljnim načinom. Neki se jezici temelje samo na znakovima, a to su znakovni jezici. Jezik je podijeljen na ekspresivni i receptivni. Ekspresivni jezik se odnosi na sposobnost jezičnog izražavanja, proizvodnju jezika i jezično kodiranje poruka. To uključuje oblikovanje riječi (vokabular) i njihovo kombiniranje u jednostavne dvočlane izraze, npr. „mama pa-pa”, pa sve složenije do potpuno ispravnog korištenja gramatike. Receptivni jezik se odnosi na sposobnost razumijevanja jezično oblikovanih poruka. To uključuje djetetovu sposobnost razumijevanja pojedinih riječi kao što su „lopta”, „kupanje” ili razumijevanja rečenice (npr. „Vidim pticu koja leti”). Također u određenoj dobi receptivni jezik podrazumijeva i djetetovu sposobnost razumijevanja uputa (npr. „Idi u svoju sobu i donesi lutku”). Jezik i govor ne mogu se poistovjećivati, zamjenjivati, isključivati niti odvajati. To su dva neodvojiva dijela jednog procesa. Mnogi se pitaju ima li govora bez jezika i jezika bez govora. Zanimljivo pitanje kojim zaključujemo važnost međusobno povezanog odnosa jezika i govora.

2.2 Faze govorno-jezičnog razvoja djece predškolske dobi

Govor je osnovno sredstvo komunikacije te predstavlja jednu od najznačajnijih ljudskih sposobnosti. Govor je primjer prirodnog učenja djeteta i vrlo je važno poticajno okruženje djeteta. Da li će dijete biti voljno komunicirati, kvaliteti njegova komuniciranja te bogatstvu rječnika kojim će se ono koristiti ovisi o njegovu okruženju i o osobama s kojima je dijete svakodnevno u kontaktu i koje će s njime komunicirati (Miljak, 1987). Za razvoj govora odgovorni su mnogobrojni faktori. Najintenzivniji razvoj jezika i govora događa se u prve tri godine života (Šego, 2009) kada dijete prođe faze od prvog krika, glasanja, do kompetentnog sudjelovanja u razgovoru u kojem govorom može izraziti svoje potrebe, osjećaje, stavove i slično. Prvi dijalog, kako ga naziva Tomatis (prema Kovačević, 1996) događa se dok je dijete još u majčinoj utrobi. Razvoj govora je vrlo složen kontinuiran proces koji ima svoju neverbalnu i verbalnu fazu, a može se podijeliti i na prelingvističku i

lingvističku fazu. Tempo razvoja govora ovisi o više faktora: genetici, temperamentu djeteta, okolini i poticajima kojima je dijete okruženo. Budući da dijete od samih početaka osluškuje govor, glasove i zvukove oko sebe, roditelj mu mora biti uzoran model kako bi dijete govor usvojilo slušajući i oponašajući ga. Prelingvistička faza može se nazvati još i faza glasanja ili vokalizacije jer pri rođenju dijete odmah proizvodi glasove. U ovoj fazi glasovi su prolazni, bez kodiranog značenja, neprecizni, artikulacijski labavi i akustički neodređeni. Nakon glasova dolazi faza brbljanja te nakon toga kombinirani glasovi bez značenja. Za ovu fazu karakteristično je da nakon ovladavanja faza vokalizacije i brbljanja dijete razvija sposobnost percepcije govora, te ga više percipira nego producira. Lingvistička faza počinje izgovorom prve riječi. Već u početnom dijelu ove faze riječ dobiva svoju funkciju i sama može sadržavati cijelu poruku. Kasnije se sa rastom i razvojem broj riječi uvećava te dijete sa dvije godine upotrebljava oko 280 riječi. Do druge godine većina riječi koje dijete izgovara su imenice. Prve rečenice se javljaju sa oko dvije godine, a kasnije sa povećanjem rječnika raste i povećanje kompleksnosti kombinacija riječi u rečenici.

Kao proces koji prethodi razvoju govora, a koji je ujedno i njegov neodvojiv dio, razvoj glasa prema udruženju i dogovoru pojedinih defektologa odvija se kroz nekoliko faza, a to su: prva faza u kojoj dolazi do objedinjavanja pojedinačnih artikulacionih elemenata u određene glasove, druga faza koja je obično karakterizirana izostankom jednog ili više glasova iz strukture riječi, treća faza je upotreba sličnih glasova, u četvrtoj fazi dolazi do približavanja normalnom izgovoru uz određene devijacije i peta faza u kojoj je normalan izgovor glasa. Zbog kvalitetnijeg razumijevanja i prepoznavanja eventualnih problema u razvoju govora svaka faza ima nekoliko vještina kojima bi djeca trebala ovladati u skladu sa svojom dobi. Od rođenja do tri mjeseca dijete plačem iskazuje svoje potrebe te je svaki plač drugačiji ovisno o potrebi, smiješi se kad vidi dragu osobu, glasa se vokalima i guguće. Od tri do šest mjeseci glasovima pokazuje ushićenje i razočarenje, ispušta zvukove koji sve više nalikuju glasovima, glasom izražava raspoloženja (okreće se prema izvoru zvuka), stvara zvukove grgljanja kada se igrate sa njom. Nakon navršenih šest mjeseci javlja se gugutanje te se javljaju suglasnici i samoglasnici u nizu - dijete eksperimentira sa svojim glasom (Apel i Masterson, 2004). Od šest do 12 mjeseci služi se glasovima da zadrži pozornost, ponavlja iste slogove više puta (ma-ma, ta-ta) , oponaša razne glasove govora, razlikuje ljutit glas od tepajućeg, brbljanje ima dugačke i kratke skupine glasova, ima usvojenu jednu ili dvije riječi. Od dvanaestog do dvadeset i četvrtog mjeseca svakog dana izgovara sve više riječi, spaja dvije riječi zajedno, postavlja pitanja sa jednom ili dvije riječi, upotrebljava razne suglasnike na početku riječi, slaže prve rečenice, služi se više riječju nego gestom, sebe naziva imenom.

Od dvije do tri godine imenuje skoro sve predmete iz okruženja, upotrebljava do tri riječi da traži nešto, za roditelje uglavnom razumljivo izgovara, privlači pažnju prema predmetima imenujući ih, zna verbalno tražiti predmet, prepoznaju nešto novo, ali i dalje će to nazivati riječima koje poznaju (Starč i sur., 2004). Od tri do pete godine može ispričati šta je radilo negdje gdje je bilo, govor je obično tečan, bez ponavljanja slogova i riječi, sa četiri i pol godine glas je jasan kao i u većine vršnjaka, komunicira sa djecom i odraslim bez problema, priča priče u kojima se pridržava teme, služi se vremenskim i uzročnim rečenicama, može ispričati kraći slijed događaja. Od pete do sedme godine može samo prepričati priču, koristi složene rečenice, pravilno koristi gramatiku. pravilno primjenjuje nepravilne oblike glagola i imenica, pravilno izgovara sve glasove, u govoru koristi raznolik sadržaj, pravilno izgovara glasove, ima usvojene predvještine čitanja i pisanja. Svaka od gore navedenih faza može se vezati za određeni uzrast djeteta i njegovu razvojnu fazu koje nam omogućuju uvid u moguće poteškoće i nepravilnosti u govoru. Također pomažu u tome kako bi razvoj djetetovog govora bio pravilan.

2.3 Teorije govorno-jezičnog razvoja

Tijekom istraživanja jezičnog razvoja u prvoj polovici 20. stoljeća identificirane su prekretnice koje su primjenjive za svu djecu na svijetu, a to su: svi brbljaju u dobi od oko 6 mjeseci, kažu svoju prvu riječ oko prve godine, kombiniraju riječi oko kraja druge godine i imaju usvojen bogat rječnik i većinu gramatičkih konstrukcija u dobi od 4 do 5 godina. Pravilnost tih postignuća upućuje da je ovaj proces uvelike određen odrastanjem (maturacijom). Istovremeno se čini da je jezik naučen, a ne urođen; djeca koja su rođena gluha ili su iznimno odgojno zapuštena ne usvajaju verbalnu komunikaciju. Ova kontradiktornost bila je temelj za intenzivnu raspravu između zagovaratelja naslijeđa i odgoja u objašnjenju razvoja. Do kraja 1950-ih, razvila su se dva suprotna stajališta o pokretačima jezičnoga razvoja (prema Berk, 2015).

Bihevioristički pristup

Jezik se, smatraju bihevioristi, kao i sva ostala ponašanja savladava operantnim uvjetovanjem. Iskazuje se teza kako se jezik kao i govor uče imitacijom izričaja odrasle osobe. Skinner B.G. (1957., 1992., prema Pavličević-Franić 2005) u svojim istraživanjima ističe kako predstavnici biheviorističke teorije usvajanja jezika odnosno teorije ponašanja,

jezik smatraju naučenim ponašanjem te usvajanje jezika tako uvjetuju stvaranjem asocijativnih veza između podražaja i odgovora. Ova Skinnerova teorija temelji se na pozitivnim i negativnim potkrepljenjima. Ako dijete proizvede glasove ili izgovori neku riječ, prati roditeljevu reakciju te kada od roditelja dobije osmijeh, pljesak ili neko drugo pozitivno potkrepljenje, ono to ponavlja. Ako dijete dobije negativnu reakciju takvo ponašanje se gasi i ne ponavlja se. Odrasli bi se trebali posvetiti intenzivnom poučavanju te modeliranju i potkrepljivanju, ako bi htjeli postići bogat rječnik i složene rečenice kod djeteta. Mnogi stručnjaci ne zagovaraju ovakav pristup jer smatraju da za takvu vrstu učenja treba uložiti puno vremena, puno potkrepljivanja i primjera koja djeca moraju kopirati. Vrsta učenja koju opisuju bihevoristi ne može objasniti jezični razvoj male djece, koja, umjesto usvajanja specifičnih rečenica, razvijaju procesno znanje jezičnih pravila (prema Berk, 2015).

Nativistički pristup

Nativističko objašnjenje koje na jezik gleda kao na jedinstveno postignuće čovjeka ponudio je lingvist Noam Chomsky. On je prvi uvjerio znanstvenu zajednicu da djeci pripada veliki dio odgovornosti za učenje jezika. Chomsky vjeruje da je svako dijete opremljeno sredstvom za usvajanje jezika (engl. LAD – *language acquisition device*) koje mu omogućuje da kombinira nove izraze i razumije značenja rečenica koje čuje. Chomsky smatra da dijete ne može naučiti jezik imitiranjem jer je jezik koji se govori oko njega nepravilan, krnji, pun nedostataka. LAD sadrži univerzalnu gramatiku. Chomsky teorija odnosi se na sve jezike te smatra da je svaki jezik složen i različit. No teorija Noama Chomskog nije sveobuhvatna, ne može objasniti na koji način djeca povezuju rečenice u cjelovit govor i održavaju smislene razgovore. Naime, nativisti su se manje bavili pragmatikom jezika, posvećivali su malo pažnje kvaliteti izlaganja jeziku ili socijalnim iskustvima koja podržavaju napredak jezika (prema Berk, 2015).

Interakcionistički pristup

Interakcionistički pristup dijeli se na dvije teorije. Jedna vrsta interakcionističkih teorija primjenjuje perspektivu obrade informacija na jezični razvoj, a druga naglašava socijalne interakcije. Pristup se dijeli na te dvije teorije iz razloga jer se temelji na shvaćanju kako su za razvoj govora djece potrebne određene predispozicije s kojima se dijete rađa, ali i okolina koja ga okružuje. Teorija obrade informacija podrazumijeva postojanje neuralnih mreža koja sadrže pravila koja mogu dovesti do pogreške. Zagovornici smatraju kako se određena shvaćanja ne mogu generalizirati na usvajanje govora u socijalnom kontekstu dok

drugi smatraju da je za usvajanje govora potreban i socijalni kontekst i iskustvo, odnosno interakcija s drugima. Socijalno-interakcionistička teorija naglašava da u svakom ljudskom biću postoji velika želja za komunikacijom, snažna želja da razumijemo druge i da drugi razumiju nas. Zagovornici ove teorije smatraju da su socijalne vještine djeteta i njegovo iskustvo komuniciranja jako bitni (isto).

3. POTICANJE DJEČJEGA JEZIČNOG RAZVOJA

Kao što je već navedeno, govor je osnovni način komunikacije među ljudima te se najintenzivnije razvija do treće godine djetetova života. Iz tog razloga potrebno ga je poticati jer govorom izražavamo želje, potrebe, misli i stavove. Razvoj govora moguć je isključivo putem socijalizacije. Da bi dijete ovladalo govorom treba postojati organska osnova za njegov razvoj, a to znači da dijete treba imati razvijen sluh, biti normalne inteligencije, imati dobru govornu motoriku, razvijenu slušnu percepciju, imati razvijenu sposobnost razlikovanja glasova te jezičnu sposobnost. Govor je povezan s pamćenjem, inteligencijom, pažnjom i percepcijom, stoga ga nije moguće zasebno poticati već se njegov razvoj mora poticati poticanjem ostalih psihičkih funkcija. Ukoliko djeci osiguramo različite poticaje, djeca će govor usvojiti brže i lakše. Svako dijete ima individualan rast i razvoj prema vlastitom tempu te zbog toga dijete ne treba prisiljavati i požurivati. Trebamo pratiti djetetov interes i mogućnosti te se voditi time. Nužna je ljubav, zaštita i sigurnost koju pružaju roditelji, stoga briga za djetetov emocionalni razvoj treba uključivati i brigu o okruženju u kojemu djeca odrastaju, a to je obitelj. Što se tiče obitelji na razvoj utječe nekoliko čimbenika, a to su svađe u obitelji, povišeni tonovi, korištenje ružnih riječi i slično. Emocionalni razvoj također ima veliku i kvalitetnu ulogu u razvoju te nam nakon što usvojimo riječi, omogućuje sveukupne misaone procese kojima izražavamo svoje osjećaje. „Određeno iskustvo, poticaj okoline i oponašanje nužan su preduvjet za razvoj govora, kao što je to i kvalitetno razvijena urođena sposobnost za govor na temelju koje će se razvijati govorne sposobnosti“ (Apel, Masterson 2004 prema Velički, 2009: 83). Kako bismo dječji govor potaknuli i obogatili, dijete bi u svakom trenutku trebali aktivno uključivati u svaki govorno-jezični poticaj kako bi aktivno sudjelovali te kako bi pobudili njihov interes. Uz obitelj i odgojitelje kao najvažnije poticaje koriste se i ostali poticaji kao što su jezične igre, dramski odgoj, glazbene aktivnosti, čitanje slikovnica, slušanje poezija i priča i slično. Neki roditelji zanemaruju te aktivnosti te se oslanjaju na medije koji mogu biti poticaj, ali neprirodan. U nastavku će se detaljnije opisati uloga najvažnijih djetetovih sugovornika – roditelja, odgojitelja i vršnjaka – kao poticatelja razvoja i bogatstva djetetova govora.

3.1 Uloga roditelja u poticanju dječjega govorno-jezičnog razvoja

Najbliže i najprirodnije okruženje za dijete su njegovi roditelji i obitelj te ona ima najznačajniju ulogu u procesu razvoja dječjeg govora. U početku pojam okoline najviše se odnosi na majku, odnosno osobu koja se najviše bavi djetetom. Naime, od trenutka rođenja majka se obraća djetetu i govori mu iako zna da ono još ne razumije jezik (Blaži, 2003). U prvim mjesecima djetetova života roditelji i djeca sudjeluju u socijalnim interakcijama u kojima su usmjereni jedni na druge uglavnom licem u lice, pri čemu reguliraju svoje ponašanje jedno naspram drugog. Razdoblje od rođenja do prve godine važno je jer dijete postupno otkriva da raznim oblicima komunikacije može utjecati na ponašanje ljudi iz svoje okoline. Zbog toga je bitno da okolina reagira na svaku njegovu poruku, bila ona poslana s određenom namjerom ili bez nje. Naime, svakodnevne rutine, kao što su hranjenje, odijevanje, kupanje, u kojima majke pokušavaju izmamiti odgovor od djeteta, visoko su koordinirane, sinkronizirane i recipročne. Roditelji se intuitivno obraćaju djetetu glasom koji je viši, šireg frekvencijskog raspona, te naglašene intonacije, zatim govore sporije, jasno i tečno, s nizom stanki između riječi i izričaja. Jezik kojim se roditelji služe je redundantniji, u smislu količine ponavljanja i parafraziranja, te je ujedno sintaktički i semantički jednostavniji. Roditelji, ali i ostale osobe iz okoline, spontano se prilagode takvom načinu komunikacije Šego (2009). S vremenom, kako dijete sve više raste i razvija se, tako se i okolina, spontano, prilagođava njegovim novim sposobnostima. Ako dijete komunicira s okolinom na bilo koji način i razumije da komuniciranjem može dobiti što želi, ubrzo će početi razvijati svoj jezik i govor kako bi komunikacija s osobama iz njegove okoline bila što uspješnija. Djeca uče promatrajući osobe u svojoj neposrednoj okolini. Tijekom svakodnevnih rutina, kao što su kupanje, presvlačenje i hranjenje, roditelji i drugi članovi obitelji često „razgovaraju s djecom”. Iako znamo da bebe ne mogu govoriti, one ipak mogu komunicirati. Tijekom svakodnevnih aktivnosti, obraćanjem djetetu, ono uči kako se komunikacija odvija. Ako mu pričamo, dijete će mirno slušati. Kada napravimo kratku stanku, dijete će reagirati, smiješkom ili pomicanjem ruku i nogu. Te izmjene slušanja i smijanja prve su djetetove komunikacijske vještine. Njima djeca shvaćaju što je svrha jezika i govora, slušaju druge, a zatim uzvraćaju, odnosno govore. Kada dijete počinje vokalizirati, roditelji trebaju dati do znanja djetetu da su uočili da pokušava govoriti kako bi dijete uočilo da svojim glasanjem može privući pozornost i ostvariti komunikaciju. Geste su također važne jer njima se djeca koriste prije nego što ovladaju govorom. Ako dijete razvije svoju gestu, roditelji trebaju reagirati i izgovoriti što ta gesta treba značiti jer tako pospješuju razumijevanje i izražavanje kod djeteta. Roditelji

trebaju poticati i komunikaciju. Primjer može biti da roditelj stavi predmet na visoko mjesto koje djetetu nije dostupno. Dijete želi taj predmet, ali za komunikaciju je potrebno dvoje, stoga će dijete morati pokazati ili reći što želi. Roditelji i djeca, također postaju aktivni sudionici u razgovoru pri uzajamnom međudjelovanju u raznim dnevnim rutinama koje se najčešće događaju u kontekstu igre. Roditelji i djeca mogu igrati razne igre za uvježbavanje komunikacijskih i jezično-govornih vještina. Igre uloga igre su u kojima se djeca prave da su neka druga osoba ili da njihove igračke predstavljaju nešto drugo. To, primjerice, znači da mogu slagati kocke praveći se da grade kuću, igraju se s igračkama u kuhinji praveći se da kuhaju ili se igraju trgovine. Ako dijete voli takve igre, treba mu se pridružiti. Takve igre idealna su prilika da dijete uvježbava različite načine izražavanja. Kao što mi ne razgovaramo jednako na poslu, u trgovini ili u restoranu, tako i dijete kroz ovu vrstu igre uči kako komunicirati u različitim situacijama. Igre pogađanja u kojima jedna osoba mora opisivati predmet, a druga pogoditi o kojem je predmetu riječ oblici su igara u kojima dijete uvježbava još jednu komunikacijsku vještinu, a to je postavljanje u poziciju druge osobe. Prvim društvenim igrama dijete uvježbava komunikacijske izmjene, uči da mora čekati red te uči o emocijama. Uz navedene poticaje roditelji trebaju omogućiti djeci stjecanje iskustva slušanja, vodeći dijete svaki dan u šetnju, u trgovinu, boraveći u društvu odraslih (slušanjem njihovih razgovora i sl.), dati djetetu zanimljive predmete i igračke kako bi ih istražilo i slušalo njihove zvukove. Šego (2009) smatra da je za stimuliranje govornih sposobnosti važna rana djetetova izloženost glazbi, govoru i razgovoru. Iz svega navedenog možemo zaključiti da se usvajanje komunikacije te jezično-govornih vještina kod većine djece odvija spontano, kroz svakodnevne interakcije s roditeljima i spontane dječje igre. Također se može zaključiti kako roditelji imaju glavnu ulogu u poticanju govora od najranije dobi te da trebaju stvarati situacije međudjelovanja i prilagođavati svoj jezik i govor razini djetetovog jezičnog razumijevanja. Roditelji trebaju pratiti djetetov interes i biti pravilan jezično-govorni model kojeg će ono oponašati.

3.2 Uloga odgojitelja u poticanju dječjega govorno-jezičnog razvoja

Polaskom u dječji vrtić dijete postaje novi član, ključan dio uspostave odnosa s vršnjacima i odraslima u novoj sredini. Odgojitelji trebaju razumjeti zakonitosti razvoja djece, ali i uvažavati dječju individualnost kako bi se ostvarilo poticajno jezično-komunikacijsko okruženje. Petrović-Sočo (1997) navodi da se uspostavljanje komunikacije između odgojitelja

i djeteta temelji na stvaranju socio-emocionalne veze koja se razvija svakodnevno kroz aktivnosti odgojitelja i djeteta. Odgojitelj prati osjećaje, potrebe i poruke koje mu dijete svakim danom šalje i sukladno tome organizirati okruženje u ustanovi i tako pomaže djetetu da bude samopouzdanije te da stvara nova znanja. Ako odgojitelj nezainteresirano odgovara na djetetovu potrebu to kod djeteta budi nezadovoljstvo i agresiju (Miljak, 2009). Dva su pristupa odgoju, tradicionalni i suvremeni. Tradicionalni pristup odgoju smatra da odrasli znaju sve te da dijete treba svemu podučiti i odlučivati o njegovim aktivnostima, dok suvremeni pristup odgoja gleda na dijete kao osobu koja ima intuitivno znanje, a uloga odgojitelja je saznati što dijete zna te kako ono razmišlja i razumije problem (isto). Komunikacija odgojitelja i djeteta trebala bi biti stalna, u svakom trenutku koji se s djecom provodi. Odgojitelj se prilagođava te mijenja svoj način komunikacije s obzirom na potrebe djeteta te na taj način razvija iskren i uvažavajući način komunikacije, partnerski odnos s djetetom te recipročnu komunikaciju. Odgojitelj na dijete treba gledati kao na samosvjesnu osobu koja ima pravo na svoje mišljenje, tumačenje, doživljavanje i osjećanje, a to što on ima više znanja, ne znači da ima i višu poziciju u odnosu na dijete, već da ima veću odgovornost i obavezu razvijanja kvalitetne komunikacije. Odgojitelj mora saznati koliko predznanja dijete ima, jer jedino tako će mu moći pružiti poticaje potrebne za napredovanje i nadogradnju znanja. Također odgojitelj bi trebao svaki put iznova propitati svoj govor i govor koji nudi djeci. Uz to treba propitati i svoje postupke i ponašanje. Odgojiteljeva zadaća se također odnosi i na poticanje interakcije dijete – dijete, dijete – djeca, dijete – odgojitelj, sustavno bilježenje zapažanja u odnosu na dijete-prostor-okruženje, proučavanje stručne literature i razmjena znanja, stavova i iskustava s drugim sudionicima u procesu, stvaranje poticajnog okruženja za razvijanje govora i jezika djeteta. Odgojitelj koji želi s djetetom uspostaviti kvalitetnu, dvosmjernu komunikaciju i razviti djetetov rječnik neće procjenjivati iskaze djeteta, neće nametati svoja iskustva i objašnjenja. On će s djetetom razgovarati, ispitivati, otkrivati te istraživati. Takav odgojitelj će dijete slušati, promatrati način na koji koristi ponuđene materijale, o čemu te kako razgovara s drugima. Odgojiteljeva namjera treba biti ta da što bolje razumije dječju aktivnost jer će to lakše poduprijeti prirodan razvoj započete aktivnosti. Odgojitelj i dijete svakim danom stvaraju sve bolji odnos ako je odgojitelj uključen u djetetove aktivnosti, ako ga podupire, prati njegove interese te mu pruža bogato okruženje kojim će dijete uspješno i na pravilan način razviti govor.

3.3 Vršnjaci kao poticaj djetetovu govorno-jezičnom razvoju

U dječjem vrtiću dijete se treba osjećati sigurno, prihvaćeno, voljeno. Treba znati da može izraziti svoje misli, podijeliti svoje ideje i razmišljanja među vršnjacima. Svoj govor dijete razvija u stalnoj interakciji s vršnjacima. U ranoj dobi vršnjaci najčešće komuniciraju kroz igru. Ona im pomaže riješiti problem i nesuglasice, povezati se i ostvariti prijateljstva. Njihova komunikacija se razvija kroz igru od početnih imitacija do podjele uloga. Djeca za komunikaciju koriste svoju maštu i kreativnost. U jasličkoj dobi dječja komunikacija usmjerena je osjetilno i vlastitim tijelom. Oko druge godine dijete počinje biti svjesno sebe i ta svjesnost im pomaže širiti maštu, znatiželju i želju za istraživanjem i komuniciranjem. Unutar vrtića djeca imaju dovoljno mogućnosti odabrati s kim žele komunicirati. Djeca često preuzimaju tuđi način komuniciranja, najčešće od najboljih prijatelja. kopiraju, odnosno imitiraju njihov način govora, geste i pokrete (Kandel, 1978). Predškolska djeca počinju razgovarati punim rečenicama koje su gramatički ispravne. Mogu imati poteškoća s pričanjem priča u ispravnom redosljedju, ali slijed događaja u priči postaje puno lakši oko 6. godine. Djeca vole razgovarati o svojim prošlim iskustvima te eksperimentiraju s igrom, maštom i pretvaranjem. Među djecom postoji verbalna i neverbalna komunikacija koje se isprepliću. Verbalnu komunikaciju djeca koriste za razmjenu informacija jezičnim znakovima – govorom. Verbalna komunikacija sastoji se od riječi koje su izgovorene ili napisane te obuhvaća čavrljanje, pričanje, svađanje. Neverbalna komunikacija, koja se sastoji od raznih znakova pokretima tijelom, gesta i grimasa, plakanja ili pak šutnje, razvija se od rođenja budući da bebe ne komuniciraju riječima već isključivo neverbalnim elementima. Kada se dijete nalazi u grupi vršnjaka, ono na različite načine izražava svoje potrebe, mogućnosti, želje, zadovoljstvo ili nezadovoljstvo, pri čemu se uz govor koristi i primjerenim neverbalnim signalima. Zatvorene oči, mršteći pogled i podignute obrve, dodirivanje stopala, pucketanje prstima neki su od najčešćih neverbalnih signala koji otkrivaju emocionalno stanje djeteta. Poznavanje neverbalnih znakova može nam pomoći kako bismo bolje razumjeli ljude i djecu u svojoj okolini te smanjili nesporazume u komunikaciji. Djeca često govore sasvim suprotno od onog što misle i osjećaju. Komunikacijom bez riječi, govorom tijela može se dosta toga otkriti. Govorom tijela prepoznamo kada netko laže, kada se sviđamo drugima i slično. Govor tijela odnosno neverbalna komunikacija stalno se odgonetava i zabavno se koristiti njime. Neverbalnom komunikacijom usvajaju se tajne govora tijela te se mogu čitati ljudske misli na temelju gesta, mimike i tjelesnih kretnji (Pease, Pease, 2004).

4. IZABRANE MOGUĆNOSTI POTICANJA DJEČJEGA JEZIČNOG RAZVOJA

4.1 Artiklacijska gimnastika

- Za pravilno izgovaranje glasova djeci su dobar poticaj vježbe usmjerene na razvoj pokretljivosti tijela, prvenstveno dijelova lica i usne šupljine koji najviše sudjeluju u artikulaciji glasova (meko i tvrdo nepce, usne, jezik, mišići lica), što zajedničkim imenom zovemo artikulacijska gimnastika. Artiklacijske vježbe moraju se izvoditi kroz igru. Treba upoznati dijete s organima artikulacije, pripremiti priču o putovanju jezika, te koristiti didaktičke materijale. Postoje različite vrste vježbi.¹ Vježbe se provode od jednostavnijih prema složenijima (svakodnevno ne dulje od 5 minuta), a trebaju se uobličiti u igru te im dati zabavne nazive. Vježbe za osnovne pokrete i položaje artiklacijskih organa su:
 - zadržavanje usana u položaju osmijeh ili ograda tako da su zubi vidljivi,
 - dizanje vrha jezika iza gornjih zuba i držanje nekoliko sekundi – jezik kao jedrilica,
 - oblizivanje gornje zube s unutarnje strane (brada miruje) – jezik kao četkica za zube,
 - naizmjenično uvlačenje jezika u dubinu usne šupljine i približavanje donjim prednjim zubima – jezik kao most,
 - jezik širok kao palačinka,
 - jezik uzak kao iglica,
 - naizmjenično širok i uzak jezik,
 - istezanje usana u položaj surla i sl.

Primjerice, kada izgovaramo *iiii* usne se smješkuju, a kada izgovaramo *aaaaaa* usta se široko otvaraju. Kada izgovaramo *uuuu* usne se istežu poput surle. Takvim i sličnim igrama odgojitelji i roditelji, odnosno osobe koje nisu stručne u području rehabilitacije govora, nikako ne mogu odmoći ili naštetiti izgovoru djeteta nego samo pomoći i poboljšati postojeće stanje te djelovati preventivno. Artiklacijska gimnastika provodi se u sjedećem položaju. Vrat i ruke dijete mora opustiti, a najbolje je sve izvoditi ispred zrcala i kojemu se dijete može vidjeti, promatrati usne i izraze lica tijekom izgovora. Treba se truditi zadržati djetetovu

¹ Sve ovdje navedene vježbe preuzete su s mrežne stranice: <https://dugabih.ba/artikulacijska-gimnastika/>

pažnju, pohvalite ga za svaki točni pokret i tako mu dati podršku da nastavi dalje. Dijete ne treba kritizirati niti grditi ako nešto ne radi, vježbe ne smiju biti prisilne i djetetu neugodne.

4.2 Slikovnice

Slikovnica je prva dječja knjiga. Slikovnica djeci predstavlja uvod u umjetnost govorne i pisane riječi popraćena likovnom umjetnošću. Ima jako veliku ulogu u razvoju djece te informacijsko-odgojnu, spoznajnu, iskustvenu, estetsku i zabavnu funkciju. Zbir malih sličica čine slikovnice te ih tako i vrednujemo i kroz sliku. Djeca se uče apstraktnom razmišljanju, usvajaju simbole kao sažetke ideja, usvajaju koncentrirane predodžbe putem malenih stiliziranih slika, ilustracija predmeta, likova i pojava. Uloga slikovnice u razvoju dječjeg govora predškolske dobi je poticanje govornih vještina, obogaćivanje fonda riječi, učenje novih činjenica i pojmova. Slikovnica je prijelaz od situacijskog konteksta na kontekst simbola. Svrha joj je da pomaže djetetu otkriti svijet i medij pisane riječi. Razvija spoznajni svijet djeteta, izaziva emocije, razvija govor i bogati fond riječi. Slikovnice su kratke, tematski raznolike, umjetničke i poučne. Od rođenja do druge godine djeca biraju slikovnice s jasnim, šarenim ilustracijama, malo teksta, kratkim tekstom brojalica te ponavljanjem riječi. Knjige su izrađene od mekih, trajnih materijala koji se mogu savijati i koji se teško trgaju, pa su stoga pogodne za tu dob. U trećoj i četvrtoj godini djecu počinju zanimati priče o ljudima, životinjama te svakodnevnim događajima i aktivnostima. U toj dobi pogodne su priče s jednostavnim zapletima kako bi djeca mogla predviđati što će se dogoditi. U klasičnim bajkama uživaju te vole opasne situacije sa sretnim završetkom. Djeca u toj dobi vole komične elemente u priči te ponekad izmišljaju nove dramatične i šaljive zaplete ili sama završavaju priču. U petoj i šestoj godini raspon pažnje je znatno širi pa se djeca mogu usredotočiti na različite književne žanrove, iako su slike i dalje važne. Poučne ili informativne slikovnice pomažu djeci u upoznavanju okoline, životinjskoga ili biljnoga svijeta, različitih ljudskih djelatnosti, svega onoga što se obuhvaća predmetom upoznavanja prirode i društva. Umjetnička slikovnica teži doživljaju svijeta, uspostavljanju unutarnjega odnosa između čitatelja-gledatelja i svijeta, baš kao priča, pjesma ili koje drugo književno djelo. Istraživanjem se dokazalo kako slikovnice imaju velik utjecaj na djetetov kognitivni, govorno-jezični i socijalno-emocionalni razvoj. Slikovnice pomažu djeci otkriti svijet, razviti nove osjećaje, razviti govor, obogatiti rječnik. Slikovnice nisu samo knjige, one stvaraju uspomene koje se pamte cijeli život. U početku se djeca s njima igraju, a poslije pomoću njih

uče, razvijaju se i odrastaju. Slikovnicu čini neraskidiv spoj slika i teksta koji upotpunjuje dječja mašta. Uz odraslu potporu, čitajući gradi se posebna veza bliskosti. Sigurnost, pažnja, ljubav, prihvaćanje i uvažavanje samo su neke od potreba koje dijete zadovoljava zajedničkim čitanjem slikovnice. Govor je dio kulture i razvija se, ne samo govoreći, već i slušajući, u suodnosu s drugim sudionicima, u kvalitetnom socijalnom okruženju. U dječjoj dobi izuzetno je važna socijalna povratna informacija, gdje dijete izgovara rečenice i gleda kako će na njih okolina reagirati, hoće li ih vratiti kako bi popravilo ili će ih prihvatiti. Tako djeca govoreći uče govoriti, ali i slušajući. Dijete rječnik bogati na različite načine - stvaranjem vlastitih jezičnih konstrukcija, oponašanjem govora okoline, odnosno na temelju iskustva i urođenih procesnih mehanizama za stvaranje govora. Odgojitelj djetetu omogućuje poticajno okruženje za sve aspekte njegova razvoja pa i za govor. Da bi okruženje za govor bilo poticajno, osim „prostora za govor“, omogućavanja djetetu da govori u malim skupinama, u paru, ali i pred cijelom skupinom, potrebno je također djecu okružiti i kvalitetnim (jezičnim) sadržajima te im omogućiti da slušaju, odnosno čuju kvalitetan, posredovani govor. Dijete u svojem iskustvu ne posjeduje takve sadržaje, naravno, ako ih prije nije čulo te se oni također mogu smatrati poticajnim okruženjem ako na „okruženje“ ne gledamo samo kao na materijalni kontekst, ističe Velički (2009). Ako želimo da dijete kreativno djeluje u govoru i bude sposobno za izražavanje, onda mu trebamo pružiti mogućnost slušanja različitih kvaliteta govora i njegova dubljeg smisla. Takvo iskustvo dijete stječe slušanjem priča, bajki i poezije, a zatim i kreativnim jezičnim igrama u kojima u jednom aspektu smislenost može izraziti (Velički, 2009). Slikovnicom dijete ima mogućnost kroz aktivnosti usavršiti govor. Aktivnosti kao što su zajedničko čitanje s roditeljima, uživanje u slušanju priča, razgovor i rasprava o pročitanoj tekstu, razumijevanjem priča koje su mu ispričane, prepričavanjem jednostavnih priča itd. Također shvaća kako pisani tekst ima poruku, zna kako se drži knjiga, okreću listovi, poznaje smjer teksta te smjer kretanja očima kod čitanja, prepoznaje sluhom pojedinačne glasove u riječi te zna rastaviti riječi na glasove i sastaviti glasove u riječi dok neka djeca znaju prepoznati i slova abecede, napisati i pročitati svoje ime i prezime pa i samostalno pročitati jednostavnu slikovnicu (Čudina-Obradović, 1995). Čitajući, djeci omogućujemo da spoznaju važnost pisane riječi kao i važnost glasova i slova te slova i riječi unutar smislene cjeline. Djeca uče da je govorna riječ jednako važna kao i pisana odnosno da sve što je izrečeno može biti i napisano. Kada djeci kažemo da napišu ono što su izgovorili, djeca znaju biti zbunjena jer ne razumiju vezu između izgovorenog i napisanog. Kako bi im olakšali, nudimo im mogućnost da mnogo puta izgovorenu riječ vide napisanu te će tako shvatiti vezu između izgovorenih i napisanih riječi. Zajedničko čitanje razvija u djetetu ljubav

prema knjizi i čitanju, ali i djetetove govorne sposobnosti. Redovito čitanje od djetetove druge godine poboljšava djetetov govorni razvoj. Mala djeca isprva daju imena slikama koje vide i komentiraju pročitano, ali ne mogu prepričati sadržaj. Postupno se razvija njihov govor te mogu sve bolje prepričati događaj u priči. S vremenom čitanje ima oblik u kojem se faze čitanja izmjenjuju s fazama razgovora o slikama i tekstu te kasnije razgovor postaje sve složeniji, što nazivamo poticajnim čitanjem. Roditelji pritom imaju značajnu ulogu. Njihov način komuniciranja, način čitanja i pristup stvaraju osjećaj povezanosti i ugone u zajedničkom čitanju priča. Nakon poticajnog čitanja slijedi dijaloško. Slikovnica se čita nekoliko puta zaredom, odrasli ispravlja i ponavlja za djetetom riječi koje je dijete usvojilo čitanjem i u svakodnevnim situacijama podsjeća dijete na razgovor o slikovnici i događajima u priči (Čudina-Obradović,1996). Također, roditeljeva je uloga i poticaj u tome da uvodi dijete u sve složeniju upotrebu riječi postavljanjem poticajnih pitanja, ponavljanjem odgovora, pohvalama i ohrabrivanjem. Složeniji oblik dijaloškog čitanja zahtjeva iskaz od nekoliko riječi, samostalni opis slike i sadržaja te korištenje duljih i složenijih konstrukcija u kojima djetetu treba dati slobodu govora uz šalu i vedrinu. Svjedoci smo vremena u kojem se u obitelji sve manje čita, razgovara i pripovijeda. Osim toga, s obzirom na odnos vremena provedenoga u vrtiću i kod kuće, zadaća je vrtića kao odgojno-obrazovne ustanove osigurati djetetu poticajno okruženje i stjecanje kompleksnih govornih i jezičnih iskustava, kako bi na temelju njih dijete sukonstruiralo i konstruiralo vlastitu stvarnost (Velički, 2009). Posebnu važnost za djecu predstavlja dijaloško čitanje slikovnice. To je oblik razgovornoga, interaktivnoga a povrhu svega poticajnoga čitanja, zajedničko čitanje djeteta i odrasle osobe. Stoga je evokacija, realizacija i refleksija, tj. razgovor prije, za vrijeme i nakon čitanja koristan ne samo u svrhu bogaćenja rječnika i razvijanja načina izražavanja već i za usvajanja moralnog i dobrog ponašanja.

Dobar primjer kvalitetnih slikovnica za poticanje dječjega jezičnog razvoja i za usavršavanje govora jesu slikovnice iz niza *Pino* (*Pino: igre gestama i glasovima, Pino uči govoriti: logopedska slikovnica za najmlađe, Pino na ljetovanju: izgovor glasova za predškolce, Pino uči pripovijedati*).²

² Više o logopedskim slikovnicama iz niza *Pino* dostupno je na: https://www.google.com/search?q=pino+slikovnice&source=lmns&bih=969&biw=1920&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwizgvzdiPnwAhXJxqQKHW_eDRsQ_AUoAHoECAEQAA

4.3 Jezične igre

U ovom radu već je spomenuta važnost igre u poticanju djetetova govorno-jezičnog razvoja. Igra je jedna od temeljnih ljudskih aktivnosti te ima važnu ulogu u učenju, rastu i razvoju djeteta. Opće je poznato da dijete uči kroz igru i upravo zbog toga će dijete najbolje naučiti govor i razvijati ga ukoliko će se igrati glasovima, slovima, riječima i rečenicama. Također, spomenuli smo i važnost jezika, kao osnovnu čovjekovu sposobnost koja ga razlikuje od drugih. Razvoj jezika uvelike utječe na razvoj brojnih drugih čovjekovih sposobnosti. Igra je najprirodniji način učenja djeteta, stoga spoj igre i jezika omogućuje neopterećeno učenje i ovladavanje jezičnim i društvenim ulogama. Zbog naglašavanja da je igra najprirodniji način učenja djeteta, djeci se nude jezične igre. Igra i jezik čine zajedništvo koje nastaje kao proces učenja i svladavanja različitih uloga. Jezične igre provode se s ciljem da se dijete, ali i govorni organi pripreme za ispravan razvoj govora. ali i u govornom osposobljavanju djece s nedovoljno razvijenim govorom i poremećajima artikulacije. Jezične igre pomažu u formiranju dječjeg izgovora, obogaćivanju dječjeg vokabulara, pomažu djeci da se nauče slobodno izražavati. Osim što dijete kroz jezične igre uči i svladava jezik, ono se razvija i fizički, kognitivno i društveno. Prilikom igre uspostavlja blizak emocionalni odnos sa suigračima. Jezične igre imaju još pozitivnih strana: mogu se igrati s jednom ili više osoba, mogu se igrati na bilo kojem mjestu i u bilo koje vrijeme, dok se dijete oblači, kupa, ruča, na putu u vrtić, u šetnji. Igrajući jezične igre, dijete je aktivno te provodi manje vremena za pasivnim aktivnostima poput gledanja televizora ili igranja igrice na kompjuteru. Jezičnim igrama glavno je izražajno sredstvo jezik. Dijele se na igre slušanja, govorenja te na igre čitanja i pisanja. Važno je da je svaka jezična igra prilagođena dobi djeteta. Najvažniji cilj je da se dijete igra i socijalizira u zajednici u kojoj živi, a svaka igra ima svoje jezične i spoznajno odgojne ciljeve. Jezične igre, kao i sve druge igre, uvijek, čak i kad to nije vidljivo na prvi pogled, igraju prema unaprijed utvrđenim pravilima. Jezičnim igrama smatramo sve igre kojima je izražajno sredstvo jezik u svim svojim pojavnostima. Jezičnu igru je najjednostavnije i najtočnije odrediti kao prostor u kojem se i odrasli i djeca oslobađaju u svom vlastitom jeziku, u kojem doista uživaju intuitivno svladavajući pravila i stječući sposobnost postupiti u skladu s pravilima ili ih (svjesno) prekršiti. (Peti-Stantić, Velički, 2008). Za igre nije potrebno trošiti novac, a ako su za igru potrebni neki rekviziti, uglavnom se mogu napraviti pomoću stvari koje ima svako domaćinstvo. U odabir igre roditelj može uključiti i dijete pa dijete može odabrati igru koja mu se najviše sviđa ili koju u tom trenu želi igrati. Igre u kojima se koriste ruke omogućuju djeci da razvijaju svoju maštu i kreativnost jer

ruke mogu predstavljati sve što je potrebno u tom trenutku (auto, kuća...). Govorno-ritmičke igre za djecu vrlo su bitne za razvoj slušne i prostorne percepcije, stvaranja osjećaja za ritam i tempo, upoznavanje svojih mogućnosti, vježbe glasanja i izgovaranja. Mnogo autora navodi različite nazive igri te različite knjige u kojima su razni primjeri jezičnih igri s jednakim ciljevima. Šego (2009) prikazuje igre za poticanje dječjega govorno-jezičnog razvoja. Igre kojima se potiče i razvija djetetova sposobnost slušanja, igre koje potiču i razvijaju djetetove govorne sposobnosti, igre koje potiču djetetovu vještinu čitanja, igre koje potiču djetetovu vještinu pisanja. Djeci se trebaju pružiti prilike u kojima se mogu slobodno izražavati, a to se upravo može ostvariti kroz jezične igre kada odrasli djeci čitaju, pjevaju, pričaju. Trebaju što više razgovarati s djecom, pustiti djecu da završe ono što su htjeli reći, ne prekidati ih i ispravljati, prilikom obavljanja radnji s djecom iste opisivati, postavljati poticajna pitanja te često pričati priče, pjevati pjesmice i brojalice.

4.4 Malešnice

Malešnice, pučke dječje pjesmice, jedan su od najstarijih oblika književnosti za djecu. Razvijaju se kao dio narodne dječje kulture. Nastale su u susretima roditelja i djece u igri. To su umjetnički tekstovi u kojima djeca aktivno sudjeluju u stvaranju i smišljanju pokreta za njih. Glavna podjela malešnica je na: razbrajalice, uspavanke, cupkalice, zagonetke, nabrajalice, tepalice, molitvice, hincalice, pitalice, bajalice, brojalice, rugalice, nagomilavalice, pjesme za igru, pjesme za kolo, zamišljalice, oponašalice, dodirivalice i izmišljalice (Crnković, 1998). U malešnicama je naglašen emocionalni, motorički, senzorički, kognitivni, neuropsihološki i jezični aspekt, one u sebi sadrže sve glasove jezika koje dijete treba usvojiti. Malešnice su igre prstićima i rukama uz stihove ili pjesmu koje izvode (igraju se) odrasli s djetetom. Dijete u takvim igrama aktivno sudjeluje te uključuje i pokret i riječi. Učenje kroz malešnice i igre prstima je voljno, nenametljivo i trajno jer djeca malešnice vole.

4.5 Digitalni mediji

Djeca su svakodnevno izložena digitalnim medijima – nadasve internetskim sadržajima. Mediji danas uvelike utječu na djetetovo ponašanje, stavove i svjetonazore.

Zahvaljujući medijima djeca usvajaju nova znanja, ulaze u svijet igre i razonode te razvijaju govor. Mediji imaju svoju pozitivnu i negativnu stranu. Novi mediji nisu zlo naspram knjige koja je uvijek prikazivana kao nešto dobro. Rješenje će opet biti u kombinaciji obaju medija. Prije svega, već stoljećima gledamo kako se književnost prelijeva u druge medije – tako smo gledali brojne dramatizacije, pa zatim prelazak književnosti na film, u strip itd. Svaka priča, a posebno ona dobra, kad-tad želi zaživjeti u nekom drugom mediju. To je njezino bogatstvo. (Gabelica, 2012). Televizija je jednostrani medij – nema dvostrane komunikacije. Pozitivno u televizijskim programima jest da potiču dječju radoznalost, bogate djetetov rječnik, motiviraju ga na pažljivo slušanje. Gledanjem crtanih ili dokumentarnih filmova dijete također bogati rječnik te uz to ima priliku usvajanja znanja o drugim kulturama, suosjećati s likovima, stjecati znanja iz stranih jezika itd. Filmovi prenose znanja i pozitivno utječu na razvoj dječje komunikacijske kompetencije. Programi na dijalektima i stranim jezicima također mogu obogatiti dječji jezično-govorni razvoj. Kada čuju drugačije riječi ili drugačiji izgovor za isti predmet, pojavu ili događaj, djeca osvješčuju komunikacijsku funkciju jezika. Televizija također obogaćuje dječju igru i maštu, omogućuje djeci suosjećanje s likovima jer djeca često glume likove i oponašaju njihov govor. No televizija može imati i negativan utjecaj na djetetov razvoj. Mala djeca ne razlikuju stvarnost prikazanu na televiziji od zbilje. Kada vide nasilje nerijetko ga oponašaju te ih vršnjaci počinju izbjegavati zbog takvog ponašanja. Gleda li dijete predugo televizijske sadržaje, smanjuje prilike za stvarni, živi razgovor i njegove će jezične sposobnosti biti niže. Televizija koja radi u pozadini također može usporiti razvoj govora. Dok dijete sjedi pred televizijom ono živi tuđi život i doživljava samo ono što je na televiziji. Dijete ekran ne može zaustaviti, ne može pitati ono što ga zanima, ne može dotaknuti ni osjetiti. Televizija ne treba postati „dadilja“ djetetu, već ju treba koristiti kao jedan od medija koji su danas dostupni.

Videoigre također imaju dobru i lošu stranu. Videoigre omogućuju djeci tjelesni, emotivni, spoznajni, društveni rast. Kvalitetne računalne jezične igre omogućuju da djeca usvajaju nove riječi, povezuju misli u rečenice, oblikuju priče i slično. Kvalitetne multimedijalne igre mogu oplemeniti i poboljšati djetetov izgovor i predčitačke sposobnosti. Videoigre, kao i televizija mogu negativno utjecati na djetetov razvoj govora. Posveti li im dijete previše vremena, a pritom zanemari druženje s vršnjacima i roditeljima može imati problema u socijalnom životu.

Aktivnosti na računalu dijete mogu sprječavati u doživljavanju i upotrebljavanju društvenih jezičnih vještina koje su nužne za razvoj verbalne komunikativnosti. U odabiru

televizijskoga programa i određivanju vremena koje djeca mogu provesti uz ekran, presudnu ulogu imaju roditelji. Pomno odabrane televizijske emisije, filmovi i videoigre mogu oplemeniti djetetov jezično-govorni razvoj i pridonijeti usvajanju novih znanja. Gledajući razvojno primjerene televizijske emisije dijete može učiti nove jezične vještine i primjenjivati one koje već posjeduje. Pretjerano gledanje medijskih sadržaja može utjecati i na djetetov društveni i jezični razvoj na više negativnih načina stoga roditelji trebaju stalno usvajati znanja o medijima i njihovu utjecaju na razvoj djetetova jezika. Tako će donositi razumne odluke o uporabi i vremenu koje će njihovo dijete posvetiti sadržajima određenog medija te neće dopustiti da mediji upravljaju i manipuliraju njihovom djecom. Preporučljivo je (Šego, 2009) da roditelji gledaju televiziju sa svojom djecom, procjene pravu mjeru, odaberu kvalitetne sadržaje i potiču na igranje edukativnih kompjutorskih igara. Časopisi i novine su također poticaji. Djeca rado slušaju odrasle dok im čitaju tekstove primjerene njihovoj dobi koji se učestalo objavljuju u dječjim časopisima. Važan su i poticaj govorenja. Djecu potičemo na govorno izražavanje kao što su postavljanje pitanja i davanje odgovora, pozdravljanje, obraćanje ostalima, zahvaljivanje, izražavanje osjećaja, opisivanje i pripovijedanje stvarnih ili izmišljenih događaja koji su temom ili motivima vezani uz pročitani tekst. Časopisi i novine su također poticaj za pisanje. Aktivnosti nakon čitanja pružaju još veću mogućnost za pismeno izražavanje. Pročitani tekst često potiče učenike na pisanje stvarnih ili slikovitih opisa. Doprinosi i kreativnosti. Provođenjem kreativnih igara koja se nude u tekstovima djeca se kreativno oslobađaju i uživaju u maštanju i iznošenju svojih ideja. Poticaj su za osmišljavanje i provođenje kreativnih aktivnosti za razvoj pa tako i govorno-jezični razvoj. Djeca previše slobodnog vremena provedu gledajući televiziju, igrajući igrice, gledajući zabavne sadržaje na internetu. Roditelji ne znaju procijeniti pravu mjeru ili čak znaju u čemu je problem, ali ništa ne poduzimaju pa dolazi do negativnih utjecaja medija na razvoj, u ovom slučaju govorno-jezično razvoj. Roditelji znaju u čemu je problem i da ne bi trebali posezati za takvim načinom olakšanja, ali ipak je najlakše djetetu dati mobitel i raditi ostale poslove. Kvalitetni crtani filmovi, televizijske emisije, videoigre i računalne igre mogu prenositi znanja i pozitivno djelovati na razvoj dječje komunikacijske kompetencije. U vezi s uporabom medija uvijek treba procijeniti pravu mjeru i odabrati kvalitetne sadržaje koji će obogatiti dječji svijet, a ne negativno djelovati na njihov razvoj.

4.6 Dramski odgoj

Dramski odgoj odnosi se na učenje i proučavanje kroz dramsko iskustvo koje podrazumijeva odlazak u kazalište, sudjelovanje u kazališnoj predstavi, posjete dramskih produkcija u dječji vrtić i najvažnije od svega dramtizaciju djece u kojima su oni sami glumci ili se služe lutkama. Dramski odgoj pruža prostor za odgoj. Dijete se koristi riječima, stihovima, dramtizacijom, izmišljanjem, uživljavanjem, zaključivanjem te ulazi u ulogu. Najvažnijim se smatra dramtizacija djece jer je, prema Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, djetetu je najprirodnije iskustveno i integrirano učenje. Zvezdana Ladika u svome priručniku *Dijete i scenska umjetnost* (1970) tvrdi da mi kao odgojitelji od samog početka rada s djecom moramo nastojati da dijete dovedemo do toga da svoje impresije i misli može izreći jasno. Budući da je riječ jedan od glavnih elemenata dramskog stvaralaštva, ona u sebi nosi oštrinu dramskog sukoba i poetsku ljepotu. Prema tome, u razvojnoj fazi dječjeg dramskog stvaralaštva upravo je riječ vrhunac izražajnosti. (Ladika, 1970). Iskustvenim učenjem proživljavaju iskustvo samostalne dramtizacije ili dramtizacije lutkama dok integrirano sadržava različite segmente dječjeg razvoja: govor i komunikaciju, izražavanje i stvaralaštvo, spoznajni razvoj i socioemocionalni razvoj. Osnovni oblik provođenja dramskog odgoja je dramska igra. Dramska igra djeci omogućuje razvijati maštu i kreativnost u govornom izričaju, razvijati glasovne mogućnosti, kroz govorničke vještine razvijati kod djece socijalni aspekt i suradnju s drugom djecom, koristiti tijelo kao alat i instrument govornog izražavanja kroz različite igre, zadovoljiti pripovjedačke sklonosti djeteta i poboljšati komunikacijske vještine. U dramskim igrama često se dječje stvaralaštvo izražava kroz govor. U dramskoj igri ništa se ne uvježbava već je sve čista improvizacija. Dijete u dramskoj igri sudjeluje dobrovoljno. Gruić, Vignjević i Rimac Jurinović (2016) u dramskome odgoju kao metode izdvajaju oblike koji imaju zadane elemente unutrašnje strukture rada i pravila o oblikovanju rada u većim cjelinama (često i u duljim vremenskim periodima), a to su forum-kazalište, procesna drama, ogrtač stručnjaka, skupno osmišljavanje predstave i njezina izvedba, priprema i izvedba predstave prema dramskome tekstu, literarna i teatrološka analiza dramskoga teksta, analiza izvedbe/predstave. Dramske tehnike Gruić, Vignjević i Rimac Jurinović (2016) predlažu kao termin za jednostavnije oblike rada pri čemu bi se svakom tehnikom na svoj način organizirao rad na razini jedne pojedinačne, kraće aktivnosti, iako se često koriste u okviru navedenih dramskih metoda. Dramske tehnike grupiraju se po skupinama, a neke od skupina su: improvizacije, vođena fantazija, dramske

igre i vježbe (igre s pokretom, igre sa zvukom, igre povjerenja, igre za poboljšavanje komunikacije, igre za razvoj opažanja i pamćenja, igre za poticanje mašte, dramske vježbe sa zamišljenim predmetima, sa zamišljenim prostorom, sa zamišljenim suigračem, pantomimske vježbe, vježbe osjeta, vježbe emocija, vježbe ulaska u ulogu itd.), voditelj (učitelj) u ulozi, vrući stolac, misli u glavi, zamrznute slike, unutarnji monolog itd. (Gruić, Vignjević, Rimac Jurinović, 2016). Osim mogućnosti izražavanja emocija, razvija se samokontrola tijekom pripreme određene dramatizacije, razvoj mašte i kreativnosti, pažnje i koncentracije. Drama također nameće djeci neprekidnu međusobnu komunikaciju, razmjenu ideja, vrijednosti i stavova, memoriranje teksta, pjesme, vježbanje pokreta, redosljed pojavljivanja likova. Time, korištenje dramskih metoda pozitivno utječe na razvoj jezika i sposobnost komunikacije, izravno razvija kompetenciju komunikacije na materinskome jeziku. Primjer govornog komuniciranja s djecom kroz igru može se prikazati na ovaj način. Loptom pokušavamo okupirati dječju pažnju. Svaki pokret pratiti govorom jasno i artikulirano, jednostavnim i kratkim rečenicama npr.: lopta skače, velika lopta skače uz nježnu intonaciju i primjerenim intenzitetom u glasu. Djeca u toj dobi obožavaju rimu i ritam uz bacanje lopte valja ubaciti neki ritmički stih, naglo zaustaviti loptu ispred lica i lopta počinje govoriti npr.:» ja sam vesela loptica skočica...» oživljavanje predmeta za djecu je začudno i čarobno.

4.7 Glazbeni odgoj

Glazba je važna za razvoj svakog djeteta budući da predstavlja glazbeni jezik djece, odnosno, njihov način komuniciranja. Glazbeni je jezik djece usko povezan s njihovim glazbenim stvaralaštvom te obuhvaća spontane aktivnosti pjevanja, pljeskanja kao i kreiranje različitih zvukova instrumentima. Djeci se time omogućuje izražavanje različitih doživljaja i emocija kroz istovremeno kombiniranje različitih elemenata glazbe – tempa, ritma, dinamike. Iz tog je razloga od izuzetne važnosti osigurati poticajno glazbeno okruženje koje djeci osigurava istraživanje i izražavanje različitim zvukovima, instrumentima kroz različite poticaje i aktivnosti. Izrazito je važno da se susreti djeteta s glazbom ostvaruju putem igre. Na taj način se ono brže razvija, uči i bogati svoja iskustva. Glazbom djeca potiču sluh, pozornost, koncentraciju, složenost svog govora. Dijete je svakodnevno okruženo zvukovima i tonovima koji doprinose dječjoj znatizelji usvajanja glazbe i ovladavanja različitih aspekata razvoja djeteta što uključuje i govor. Kod odnosa glazbe i govora važno je da dijete nauči

slušati jer će tako naučiti i govoriti. Malena djeca pažljivo slušaju kako bi naučila razlikovati glasove, a zatim i razumjela jezik u cjelini. Načini poticanja dječjeg stvaralaštva koje odgojitelj može primijeniti u radu s djecom su: stvaranje zvukova koji nisu uobičajeni, memoriranje – sposobnost ponavljanja određenih ritmičkih motiva, od jednostavnijih, osluškivanje i oponašanje, slušanje glazbe uz ples, izgovaranje slogova, slušanje glazbe uz likovno izražavanje, ozvučena priča ili pjesma, ritmizirani govor, mali orkestar... Izgovaranje riječi i rečenica ostvarujemo kroz pjevanje jednostavnih pjesama, izgovaranje ili pjevanje brojalica u igri i spontanoj interakciji s djetetom. Time ga potičemo na usvajanje osnovnog jezičnog vokabulara i jezičnih struktura. U starijoj dobi ga onomatopejama životinja i zvukova iz prirode potičemo na zanimanje za njegovu bližu i dalju okolinu (Majsec Vrbanić, 2008). Aktivnosti moraju biti nenametljive, djeci treba biti zabavno te im treba dati mogućnosti za stvaranje i razvijanje. Odgojitelji trebaju njegovati i razvijati glazbene aktivnosti od rane dobi te ih izvoditi učestalo. U ovom radu detaljnije ćemo opisati samo neka glazbena temeljna područja koja su poticaj u djetetovom govorno-jezičnom razvoju. Slušanje glazbe, pjevanje i sviranje smatramo temeljnim poticajima.

Slušanje glazbe

Razlikujemo pasivno i aktivno slušanje glazbe. Pasivno slušanje je slušanje glazbe bez svjesno upravljane pažnje kada djecu nisu svjesna da slušaju. Tijekom pasivnog slušanja djeci se ne obraća pažnja na glazbu, ne stišava se glas tijekom razgovora te se ponašamo isto kao i inače dok je upaljena glazba. Pasivno slušanje koristi se u dramskoj improvizaciji, uz pričanje priča i slično. Kod aktivnog slušanja djeca se mogu likovno izražavati, kretati te im se mogu pokazivati aplikacije. Ponavljanje slušanja glazbenog djela zanimljivije je kada se provodi kroz igru.

Pjevanje

Djeca se najviše izražavaju kroz glazbu. Bebe oponašaju zvukove te kako djeca rastu njihov interes za glazbu sve više raste i snažniji je. Lakše pamte riječi i lakše prepoznaju melodiju. Oni nisu samosvjesni o svojoj sposobnosti, oni vole pjesme koje ponavljaju riječi i melodije, te koriste ritmove s definitivnim taktom. Predškolska djeca uživaju u dječjim pjesmama i pjesmama o poznatim stvarima poput igračaka, životinja, igranja i ljudi. Oni također vole igrice prstima, sa ili bez glazbene pratnje. Mnogi predškolci izmišljaju i pjevuše svoje pjesme dok se igraju. Djeca najviše vole igre s pjevanjem. Spoj sviranja, pjevanja i pokreta uz glazbu. Također često koriste brojalice kao glazbeno-govorni oblik komunikacije. Ritmični govor koji

djeca uglavnom stvaraju sama te koriste za razbrojavanje. Pjevanjem djeca razvijaju i usavršavaju govor, vesele se i zadovoljavaju svoje potrebe.

Igre s pjevanjem

Djetetov život svakodnevno treba biti ispunjen igrom. Igra izaziva buđenje emocija kod djece i ostvarivanje unutrašnjih potreba. Igra se smatra vremenom u kojemu se dijete prepušta vlastitoj fantaziji i kreativnosti. Djeci nije potreban poseban proces adaptacije na igru, a tako je i u slučaju onih glazbenih s pjesmom. Djeca se uz pjesmu i igru osjećaju prirodno i sigurno. Igrajući se djeca odrastaju, razvijaju svoje psiho – motoričke vještine i spoznaju nove činjenice. Glazbene igre s pjevanjem vrsta su pokretnih igara. Svaka od tih igara ima ustaljena pravila koja se primjenjuju tijekom pjevanja napjeva koji je djetetu vrlo pristupačan i jednostavan. Pjesma koja se pjeva uz igru mora imati sve značajke dobre pjesme, a izvodi se na način da djeca pjevaju pjesmu i pokretima oponašaju tekst. Glazbene igre s pjevanjem dijele se na: igre s pjevanjem u krugu – kolu, igre u koloni, igre slobodnih oblika, igre mješovitih oblika. Igre s pjevanjem u krugu čine najveću skupinu igara koja se izvodi u spojenom ili nespojenom krugu – kolu (npr. Mi smo djeca vesela, Teče, teče bistra voda, Savila se bijela loza vinova). U ovoj vrsti igre djeca skladnim pokretima zajednički oponašaju i stvaraju sliku pojedinih prizora koje sadrži tekst pjesme. Ovakvim oblikom igre potiče se kreativnost djece i njihovo stvaralaštvo, samostalnost i sloboda izražavanja. Igre u koloni izvode se u obliku linije u kojoj su djeca poredana jedan iza drugoga. Oblik ove igre nastao je iz sadržaja pjesme (npr. vlakić, auto). Cilj je aktivno praćenje ritma djeteta i oponašanje, praćenje promjena tempa. Igre slobodnih oblika su najsloženija, ali i najslobodnija skupina igara s pjevanjem. Igre se izvode u slobodnim oblicima koji ovise o sadržaju pjesme. U slobodnim oblicima igre djeca su često vrlo glasna jer je raspoloženje u trku na visokoj razini.

4.8. Didaktički radni materijali u pripremi djece za školu

U radne materijale koji se koriste u pripremi djece za školu, odnosno u početnom poticanju čitanja, pisanja i računanja, ubrajaju se slovarice, različiti radni listovi i vježbenice. Radni materijali potiču dječji jezični razvoj i pomažu odgojiteljima koji pripremaju djecu za školu. Pomažu u razvoju komunikacijske kompetencije, izražavanju misli, osjećaja, postavljanju pitanja, davanju odgovora, razgovaranju o bliskim temama, govorenju i opisivanju situacija iz neposrednog okruženja, razumijevanju uputa, izmjenjivanju uloga u

dijalogu. Kompetencije početnog čitanja i pisanja temelje se na globalnom čitanju koje dijete priprema za analitičko-sintetičko čitanje i rad na tekstu. Dijete ulazi u svijet slova njihovim prepoznavanjem, uočavanjem u zadanim riječima, bojenjem slova čime se potiče i grafomotorički razvoj. Razvijaju se jezične kompetencije i kritičko mišljenje, sposobnost rješavanja problema, potiče se kreativnost te jača samopouzdanje. Zadatci potiču djecu na promišljanje i istraživanje svijeta oko sebe, aktivno sudjelovanje u radu, postavljanje pitanja, traženje odgovora. Kako bi razvijali jezik i govor kod djece predškolske dobi radni materijali trebaju biti stručno odabrani i stavljeni na mjesta (radne police, stelaže, ormariće) na kojima će ih djeca lagano uočiti i poželjeti samostalno učiti iz njih. Odgojitelji djeci trebaju često ponuditi radne materijale te ih poticati na rješavanje.

Slovarica je edukativno pomagalo za početno učenje slova, slogova, riječi i rečenica. Uz slovaricu dijete brže i lakše naučit slova abecedu, prepoznaje riječi i pojmove te slaže prve rečenice.³

Radni su listovi edukativni materijali koje obično osmišljavaju odgojitelji, pedagozi, psiholozi, logopedi i/ili drugi stručnjaci u području ranog odgoja i obrazovanja djece, a koriste se kao ogledalo djetetovog znanja i rada u predškolskoj dobi, npr. vježbe grafomotorike, koncentracije, pažnje, usredotočenosti itd.

*Sovina školica*⁴ primjer je radnih listova koje su osmislili logopedi zbog lakših usvajanja osnovnih i općih pojmova, kako bi obogatili svoj rječnik te kako bi usvojili osnovne prečitačke sposobnosti koristeći radne listove s pričama u slikama. Također radni listovi pružaju pomoć u razvoju govora.

Različite vježbenice također omogućuju poticanje razvoja govora. Vježbenice sadrže različite vježbe za razvoj govora i jezika. Ukoliko dijete ima jezično-govorne poteškoće, vježbenicu treba koristiti u dogovoru s logopedom. U novija vremena postoje i digitalne vježbenice⁵ s multimedijским sadržajima koji pružaju velik i bogat izbor vježbi za rad s djetetom od kuće.

³ Jedan od brojnih primjera slovarica jest i slovarica Naklade Panda – *Slovarica za početnike*, dostupna na: <https://nakladapanda.hr/knjige-i-slikovnice>

⁴ Više na: <http://www.naklada-potjeh.hr/proizvod/sovina-skolica>

⁵ Na primjer digitalna vježbenica *Kokolingo*: <https://kokolingo.hr/>

5. ZAKLJUČAK

Predškolska je dob period života u kojem dijete intenzivno razvija svoj govor. Razvoj dječjega govora najintenzivniji je do treće godine, a započinje i prije, već u majčinu truhu. Govor i pismo alati su za međusobnu komunikaciju. Dijete svakodnevno treba biti izloženo govoru i komunikaciji jer tako postupno otkriva da raznim oblicima komunikacije može utjecati na ponašanje drugih ljudi u svojoj okolini. Bitno je da okolina reagira na svaku njegovu poruku jer se tako ostvaruje komunikacija s djetetom i potiče ga se na interakciju s drugima. Dijete govor usvaja jako brzo te na različite načine. Obitelji i okolina imaju veliku važnost kod djetetova ovladavanja govorom jer se govor uči slušanjem i govorenjem. Roditelji su prvi govorni modeli i imaju najveći utjecaj na djetetov govorno-jezični razvoj jer dijete usvaja slušajući njihov govor i usvajajući ga. Roditelji i djeca također postaju aktivni sudionici u razgovoru pri uzajamnom međudjelovanju u raznim dnevnim rutinama koje se najčešće događaju u kontekstu igre. Roditelji trebaju reagirati i prilagoditi se svakom obliku komunikacije s djetetom kako bi komunikacija bila sve kvalitetnija i uspješnija. Uz roditelje velik utjecaj imaju i odgojitelji. Odgojitelj svakodnevno prati dječje aktivnosti te potiče stalnu govornu interakciju između djece međusobno te između sebe kao odgojitelja i svakog djeteta. Odgojitelj želi razviti djetetov rječnik, sluša ga, uključuje ga u aktivnosti i stvara pozitivna okruženja za razvoj govora i jezika. Osim komunikacije djeteta s roditeljima i odgojiteljima, vrlo je bitna komunikacija djeteta s drugom djecom. Vršnjaci imaju također veliki utjecaj jer su djeca u stalnoj interakciji. Koriste se verbalnom i neverbalnom komunikacijom. Djeca puno komuniciraju putem igre, razgovaraju te eksperimentiraju maštom i pretvaranjem. Uz navedene svakodnevne poticaje važni su i drugi okolinski poticaji dječjemu jezičnom razvoju. Mediji, jezične igre, dramski i glazbeni odgoj, slikovnice, artikulacijska gimnastika i drugi poticaji važni su za što kvalitetniji razvoj djetetova govora. Putem artikulacijske gimnastike dijete vježba pokretljivost dijelova tijela koji sudjeluju u artikulaciji glasova i izgovoru riječi. Putem medija djeca usvajaju nova znanja, razvijaju govorni rječnik te razvijaju stavove i svjetonazor. U glazbenim i dramskim aktivnostima dijete se koristi riječima, izmišljanjem, igrom, a stvaralaštvo izražava kroz govor i pokret. Glazbene aktivnosti potiču sluh, pozornost, koncentraciju i složenost govora. Dijete je svakodnevno okruženo zvukovima i tonovima koji doprinose dječjoj znatijelji usvajanja glazbe i ovladavanja različitim aspektima razvoja, što uključuje i govor. Uz okolinske poticaje, veliku pomoć pružaju i radni materijali. Radni materijali kao što su slovarice, radni listovi i vježbenice uvelike pomažu u razvoju govora.

Putem radnih materijala djeca lakše usvajaju osnovne pojmove, razvijaju predčitačke vještine, prepoznaju riječi te ih sklapaju u rečenice. Zaključno, govor je važan čimbenik u životu ljudi, glavno sredstvo komunikacije, stoga ga razvijamo od najranije dobi. Govor kod djece treba poticati, svakodnevno razvijati i ukoliko se uoče poteškoće, treba odmah reagirati kako bi se djetetu omogućilo postizanje zadovoljstva zbog sudjelovanja u komunikacijskom procesu, kao i napredovanje u razvoju svih potencijala. Govorno-jezični razvoj događa se putem navedenih okolinskih poticaja kojima se koristimo svakodnevno i koje se javljaju u djetetovom stalnom okruženju. Uvijek treba nastojati da se dijete osjeća uključeno u razgovor, tj. da osjeti da smo s njime u interakciji i da uvažavamo njegovu prisutnost, mišljenje, riječi. Uz okolinske poticaje koji nam omogućuju kvalitetniji i bolji jezični razvoj djeteta ne treba požurivati da nauči govoriti, treba prihvatiti pogreške u govoru djeteta dok se ono razvija, treba odvojiti vrijeme i saslušati dijete, poticati ga na aktivnosti i pružiti mu priliku za jezični razvoj jer svako dijete je jedinstveno i ima svoj tempo razvoja.

Literatura

- Apel, J., Masterson, J. J. (2004). *Jezik i govor – od rođenja do šeste godine*. Lekenik: Ostvarenje
- Blaži, D. (2003). Rani jezični razvoj. U Ljubešić M. (ur.): *Biti roditelj: model dijagnostičkosavjetodavnog praćenja ranoga razvoja dječjeg razvoja i podrške obitelji s malom djecom*. (str. 116-133). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, ministarstva i mladeži.
- Crnković, M. (1998). *Hrvatske Malešnice*. Zagreb: Školska knjiga
- Čudina-Obradović, M. (1995). *Igrom do čitanja: Igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja u djece od 3. do 10. godine*. Zagreb: Školska knjiga d.o.o.
- Gabelica, M. (2012). Poticanje čitanja uz nove medije. *Dijete, škola, obitelj : časopis za odgoj i obrazovanje djece rane školske dobi namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 30, 2-8
- Gruić, I., Vignjević, J., Rimac Jurinović, M. (2018) Kazališna/dramska umjetnost u odgojno-obrazovnome procesu: prijedlog klasifikacije i pojmovnika. U Petravić, A., Golub-Šenjug, A. (ur.) *Višejezičnost i višekulturalnost kao izazov u obrazovanju danas i sutra / Multilingualism and Multiculturalism as a Challenge in the Education of Today and Tomorrow*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 119-128
- Kandel, D. B. (1978). Homophily, selection, and socialization in adolescent friendships. *American Journal of Sociology*, 84(2), 427-436
- Kovačević M. (1996). Pomaknute granice ranoga jezičnoga razvoja: okvir za novu psiholingvističku teoriju. *Suvremena lingvistika*, Vol. 41-42 No. 1-2
- Ladika, Z. (1970). *Dijete i scenska umjetnost*. Zagreb. Školska knjiga
- Majsec Vrbančić, V. (2008). *Slušamo, pjevamo, plešemo, sviramo*. Zagreb, Birotisak
- Miljak A. (1987). *Uloga komunikacije u razvoju govora djece predškolske dobi*. Zagreb: Školske novine
- Miljak, A. (2009). *Življenje djece u vrtiću: novi pristup u shvaćanju, istraživanju i organiziranju odgojno-obrazovnog procesa u dječjem vrtiću*. Zagreb: SM naklada d.o.o.

Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.

Pease, A., Pease, B. (2008). *Velika škola govora tijela*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2014.

Peti-Stantić, A., Velički, V. (2008). *Jezične igre za velike i male*. Zagreb: Alfa

Petrović-Sočo, B. (1997). *Dijete, odgajatelj i slikovnica*. Zagreb: Alineja

Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju. *Govor*, 26 (2), 119-149.

Velički, V. (2009). Poticanje govora u kontekstu zadovoljenja dječjih potreba u suvremenom dječjem vrtiću: Mogući pristupi organizaciji odgojno obrazovnog rada u dječjem vrtiću. *Časopis za teoriju i praksu metodika u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*. Vol. 10, br. 1, 80-9

Velički, V. (2014). *Pričanje priča – stvaranje priča : Povratak izgubljenom govoru*. Zagreb: Alfa

Izjava o samostalnoj izradi rada

Poštovani,

Ja, Valentina Bubalo, studentica Učiteljskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da sam samostalno izradila svoj rad pod naslovom :

Okolinski poticaji dječjemu jezičnom razvoju, uz uporabu navedene literature i konzultacije s mentoricom Jelenom Vignjević.

Valentina Bubalo